

Облік і оподаткування

УДК 657:336.02

Сторожук Тетяна Миколаївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та консалтингу
Державний податковий університет*

Storozhuk Tetyana

*PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Accounting and Consulting
State Tax University
ORCID: 0000-0003-2260-1301*

Моргуненко Артем Сергійович

*здобувач вищої освіти третього (доктор філософії) рівня
Державного податкового університету*

Morhunenko Artem

*a third-level (doctor of philosophy) higher education student of the
State Tax University*

**РОЛЬ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ У ФОРМУВАННІ
МОДЕЛІ ПОДАТКОВОЇ ПОВЕДІНКИ
THE ROLE OF TRANSFER PRICING IN FORMING THE MODEL OF
TAX BEHAVIOR**

Анотація. Моделі податкової поведінки (податкове планування, нормальний метод сплати податків та ухилення від сплати податків) мають значний вплив на економіку суб'єктів господарювання та держави в цілому. Податкове планування, як одна із моделей податкової поведінки є ризиком зниження податкових надходжень до державного бюджету та збільшення прибутку платника зменшенням бази оподаткування за рахунок

використання трансфертних цін. Статистика свідчить, що глобалізація економічних процесів призводить до збільшення зовнішньоекономічної діяльності та все більшого використання суб'єктами господарювання механізму агресивного податкового планування, зокрема використання трансфертних цін.

Мета статті - проаналізувати використання трансфертних цін суб'єктами господарювання та визначити їх місце і роль в податковому плануванні міжнародних корпорацій.

За результатами дослідження встановлено, що трансфертне ціноутворення за своєю специфікою постає дієвим механізмом агресивного податкового планування, який використовують асоційовані підприємства з метою максимізувати свої прибутки за рахунок перенесення їх в низько податкові юрисдикції. Проведений аналіз показав тенденцію до збільшення обсягу контрольованих операцій за весь період дії норм контролю за трансфертними цінами в Україні. За допомогою матриці парних коефіцієнтів кореляції Пірсона визначено зв'язок між контрольованими операціями та прибутками суб'єктів господарювання, а також, вплив даних показників на валовий внутрішній продукт.

Визначено що трансфертне ціноутворення навіть при використанні агресивних механізмів є законним актом і елементом облікової політики суб'єкта господарювання та інструментом управління прибутком в групах компаній для оптимізації податку на прибуток.

Ключові слова: *трансфертне ціноутворення, податкове планування, агресивне податкове планування.*

Summary. *Models of tax behavior (tax planning, normal tax payment method and tax evasion) have a significant impact on the economy of business entities and the state as a whole. Tax planning, as one of the models of tax behavior, is a risk of reducing tax revenues to the state budget and increasing the*

payer's profit by reducing the tax base due to the use of transfer prices. Statistics show that the globalization of economic processes leads to an increase in foreign economic activity and the increasing use by economic entities of the mechanism of aggressive tax planning, in particular the use of transfer prices.

The purpose of the article is to analyze the use of transfer prices by business entities and to determine their place and role in the tax planning of international corporations.

According to the results of the study, it was established that transfer pricing, due to its specificity, appears to be an effective mechanism of aggressive tax planning, which is used by associated enterprises in order to maximize their profits by transferring them to low tax jurisdictions. The conducted analysis showed a tendency to increase the volume of controlled transactions during the entire period of validity of transfer price control norms in Ukraine. Using the matrix of paired Pearson correlation coefficients, the relationship between controlled operations and the profits of business entities is determined, as well as the impact of these indicators on the gross domestic product.

It was determined that transfer pricing, with the use of aggressive mechanisms, is a legal act and an element of the accounting policy of a business entity and a tool for profit management in groups of companies to optimize income tax.

Key words: *transfer pricing, tax planning, aggressive tax planning.*

Постановка проблеми. З глобалізацією економічних процесів все більше суб'єктів господарювання користується механізмом агресивного податкового планування, а саме використанням трансфертних цін під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності. В результаті чого транснаціональні компанії отримують значну частину прибутку.

Так за результатами дослідження Жеглей І., Легенчук С. та Орлава І., загальний дохід великих ТНК, які подали Звіт в розрізі країн,

становить 60 % світового ВВП. У США – це 67 %, в Китаї – 46 %, у Франції та Канаді – 70 %, в Італії та Великобританії – 40 %. Аналіз діяльності ТНК в Україні свідчить про 1 % маржі, або 160 місце з 205 країн, 50 000 дол. США інвестицій на працівника (162 місце), 50 % операцій – внутрішньогрупові (у середньому в інших країнах світу – 30 %), доходи ТНК – 17 % від ВВП (60 % у середньому в світі), 1 % податкового навантаження (сплачені податки / дохід, у середньому в інших країнах світу – 2 %) [1].

За даними «Глобального дослідження податкових ризиків» (Ernst and Young) [2] у 2006 році можемо спостерігати, що підприємства збільшили свої інвестиції в управління податковим ризиком, і цей ризик продовжує залишатися ключовим показником при податковому плануванні підприємств, що є вагомим показником значимості впливу механізму трансфертного ціноутворення для країни.

Отже, вплив застосування трансфертних цін є безумовно важливою частиною ефективної податкової політики компанії та податковим ризиком для розвинених країн. Крім того, структура власності, є важливих фактором вибору податкової політики. Загалом державні фірми вказують на менше ухилення від сплати податків порівняно з недержавними фірмами, з огляду на відсутність асоційованих компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень з трансфертного ціноутворення та ефекту від використання даного механізму при формуванні податкового планування суб'єктами господарювання показав, що даній тематиці присвятили свої наукові роботи, як вітчизняні, так зарубіжні науковці, а саме: Брехов С. [3], Брюне А. [4], Іванов О. [5], Кучерява М. [6], Петруцці Р. [7], Романюк М. [8], Тищук Т. [5], Х'ю Дж. Олт [9], Шанц Д. [4], та багато інших.

Зважаючи на значну кількість наукових робіт та різних підходів до вирішення проблемних питань, є потреба в систематизації провідних

досліджень щодо концепції впливу трансфертного ціноутворення на економіку міжнародних корпорацій та держави.

Мета статті - проаналізувати використання трансфертних цін суб'єктами господарювання та визначити їх місце і роль в податковому плануванні міжнародних корпорацій.

Виклад основного матеріалу. За останнє десятиліття більшість досліджень, що розглядають механізм податкового планування, визначають даний процес як ризик для податкової системи країни. Це пов'язано з тим, що в результаті зростає кількість перенесеного прибутку в сприятливі економічні зони. Таким чином, податкове планування має на меті створення податкових пільг з метою максимізації прибутку після умовної сплати податків.

За визначенням О. Сухаревої, «сутність податкового планування є визнання за кожним платником податків права застосовувати всі припустимі законами засоби, прийоми та способи (у тому числі й прогалини в законодавстві) для максимального скорочення своїх податкових зобов'язань» [10, с. 209].

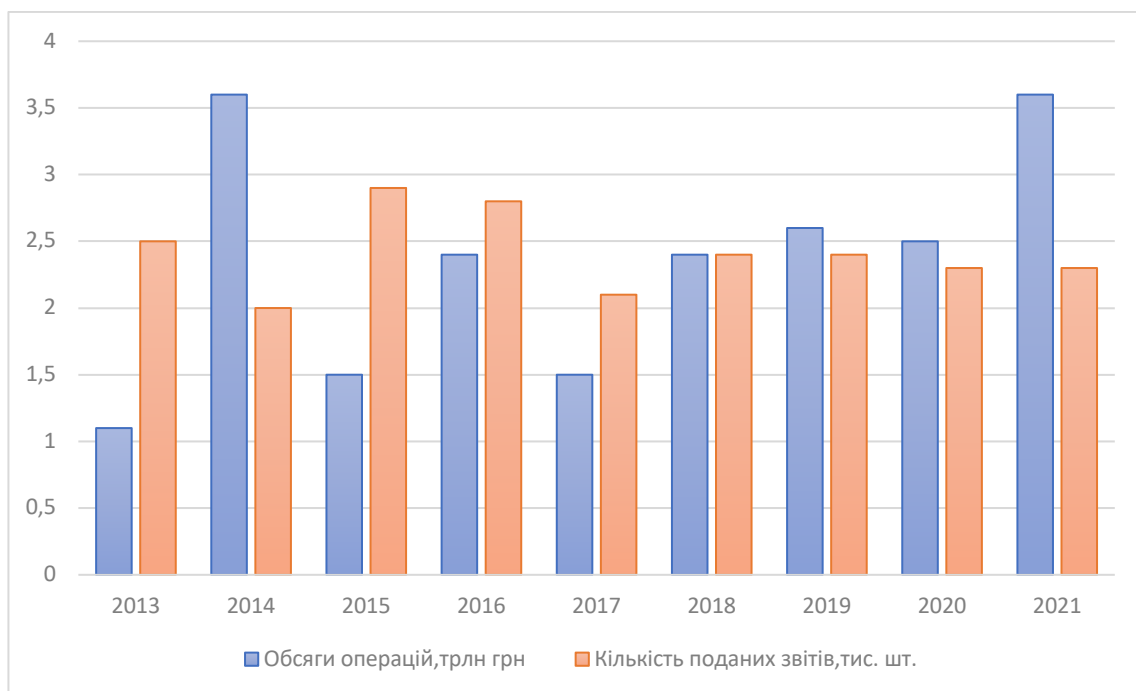
Згідно з дослідженням Лагодієнко Н., Бондаренко Г. та Тарасенко В. [11] моделі податкової поведінки мають три форми: податкове планування, нормальний метод сплати податків та ухилення від сплати податків. З одного боку, дані моделі тісно перетинаються та є типовими для будь-якої країни з розвиненою економікою. З іншого, моделі податкової поведінки з використанням податкового планування є ризиком зниження податкових надходжень до державного бюджету.

Відповідно до твердження Хенлона М. та Хейцмена Ш. [12], ухилення від сплати податків є одним з явних методів заниження податкових зобов'язань через низку методів податкового планування, зокрема трансфертного ціноутворення. В результаті можна стверджувати, що

податкове планування передбачає як вигоди так і витрати для фірми, яка використовує таку модель податкової поведінки.

При аналізі податкового планування, спостерігається відсутність консенсусу при визначенні позитивного чи негативного впливу, що слугує необхідністю проведення аналізу кількісних показників.

З розвитком правил контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні у 2013 році, за даними Міністерства доходів і зборів України тільки в 2012 році 54 % українського товарного експорту було вивезено через третіх, часто афілійованих осіб, а загальний обсяг експорту за непрямыми контрактами склав 260 млрд. грн. В результаті за межами України залишилося майже 30 % від доходу товарів. Ситуація не унікальна: всього в світі за допомогою таких схем було виведено в офшори до 21 трлн дол. США [5].

Рис. 1. Динаміка декларування контрольованих операцій за 2013 – 2021 роки

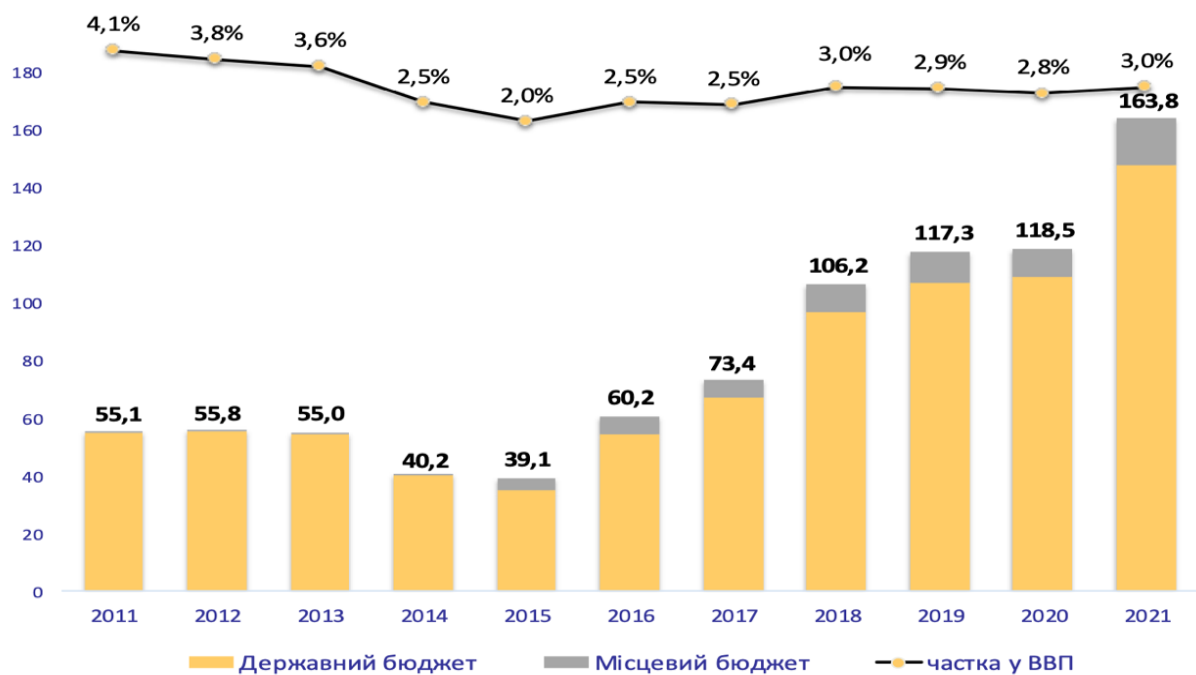
Джерело: [13]

З метою розуміння впливу податкового планування, за рахунок використання механізму трансфертного ціноутворення в Україні,

проаналізовано загальну динаміку декларування контрольованих операцій за період з 2013 – 2021 рр.

За даними Державної податкової служби України [13], порівняно з відповідними періодами минулого року обсяг контрольованих операцій за 2021 рік збільшився на 30,5 %. Однак, спостерігається збільшення обсягів в порівнянні з незміною кількістю поданих звітів. В середньому за результатами компанії декларування було здано більше 2,4 тис. шт. звітів на рік.

Суму надходження податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету та його частка у ВВП за досліджуваний період представлено на рис. 2.

Рис. 2. Надходження податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету та його частка у ВВП, млрд грн.

Джерело: [14]

Для більш глибокого розуміння залежності дохідної частини бюджету від використання механізму трансфертного ціноутворення, проаналізуємо за допомогою кореляційного аналізу вплив на рівень валового внутрішнього

продукту прибутків суб'єктів господарювання, обмінного курсу долара США до гривні та суми задекларованих контрольованих операцій (таблиця 1). З метою побудови парних коефіцієнтів кореляції використано MS Excel.

Таблиця 1

Вихідні дані моделі

№ з/п	Рік	ВВП, млрд грн	Курс долара до гривні (100 дол США)	Сума контрольованих операцій, млрд грн.	Фінансові результати підприємств до оподаткування, млрд грн.	
					Прибуток	Збиток
1	2013	1522	799,3	1 153	234	205
2	2014	1586	1576,8	3 611	335	858
3	2015	1988	2400	1 630	475	815
4	2016	2383	2719	2 413	524	546
5	2017	2982	2806,7	1 564	674	386
6	2018	3558	2768,8	2 413	747	317
7	2019	3974	2329,2	2 593	933	268
8	2020	4194	2780	2 534	849	545

Джерело: складено авторами на основі [15; 16]

Матриця парних коефіцієнтів кореляції Пірсона (табл. 2) вказує, що на рівень валового внутрішнього продукту має сильний прямий вплив прибутки отримані суб'єктами господарювання (0,975), та середній обмінний курс дол. США до гривні (0,68), а також незначний вплив має сума задекларованих контрольованих операцій (0,17).

Таблиця 2

Матриця парних коефіцієнтів кореляції Пірсона

	ВВП, млрд грн	Курс долара до гривні	Сума контрольованих операцій, млрд грн.	Фінансовий результат до оподаткування	
				прибуток	збиток
ВВП, млрд грн	1				
Курс долара до гривні	0,6866620 34	1			
Сума контрольовані операції, млрд грн.	0,1713329 88	0,13858039 6	1		
Фін.рез. до оподаткування (прибуток)	0,9757125 9	0,74576169 6	0,197195978	1	
Фін.рез. до оподаткування (збиток)	- 0,3870956 62	0,08461629	0,457814261	- 0,31135453 8	1

Джерело: складено автором на основі [15; 16]

Отже, як свідчать дані аналізу, суми контрольованих операцій та фінансового результату до оподаткування (прибутку) мають між собою прямий вплив. Як зазначають американські фахівці, коли податкові надходження держави зменшуються, а прибутки транснаціональних компаній зростають, питання ефекту від використання трансфертних цін є значним джерелом для занепокоєння в податкових органах [17]. Однак, в сучасних умовах господарювання з глобалізацією процесів більшість компаній, що ведуть свою діяльність на території України почали зважати на нові правила вибору моделі податкової політики, та використовувати модель стратегічного податкового планування. Проте, так як податкове планування є законною дією, навіть при порушенні етичних норм та використанні агресивних механізмів, що призводять до зменшення потенціалу державних доходів, питання оптимізації податкового навантаження, а саме зменшення бази оподаткування за рахунок використання трансфертних цін є ризиком для економіки будь-якої країни.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В результаті проведених досліджень встановлено, що моделі податкової поведінки (податкової політики) суб'єктів господарювання мають три форми: податкове планування, нормальний метод сплати податків та ухилення від сплати податків. Опцією податкового планування міжнародних корпорацій є трансфертне ціноутворення. Застосування трансфертних цін, з однієї сторони є важливою частиною ефективної податкової політики компанії, а з іншої, ризиком недоотримання податкових надходжень з податку на прибуток для держави.

Питання ролі трансфертного ціноутворення є актуальним для всього світу попри те, що за останні кілька років, було досягнуто прогресу в боротьбі з агресивним податковим плануванням. Податкове планування призводить до зменшення потенціалу державних доходів, а саме зменшення бази оподаткування за рахунок використання трансфертних цін і, в кінцевому підсумку, негативно впливає на економіку будь-якої країни.

Проведене дослідження дало зрозуміти причино наслідковий зв'язок трансфертних цін та прибутків отриманих підприємствами. За допомогою кореляційного аналізу встановлено вплив на рівень валового внутрішнього продукту прибутків суб'єктів господарювання, обмінного курсу долара США до гривні та суми задекларованих контрольованих операцій.

Трансфертне ціноутворення є законним актом навіть при використанні агресивних механізмів. Разом з тим, це елемент облікової політики суб'єкта господарювання, інструмент управління прибутком в групах компаній для оптимізації податку на прибуток, що є метою наших подальших досліджень.

Література

1. Жиглей І. В., Легенчук С. Ф., Орлов І. В. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2021. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/view/251914/249315>
2. Forum on Tax Administration: Information Note General Administrative Principles : Corporate governance and tax risk management. OECD. 2009. URL: <https://www.oecd.org/tax/administration/43239887.pdf>
3. Брехов С. С. Напрями розвитку контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. / НАН України. ДУ «Ін-т регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАНУ» ; ред. кол. : В. С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2016. Вип. 4 (120). № 4. С. 126-131.*
4. Bruehne A., Schanz D. Building Up a Protective Shield: The Role of Communication for Corporate Tax Risk Management, September 25, 2018. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3254915
5. Тищук Т., Іванов О. Державне регулювання трансфертного ціноутворення в Україні як засіб протидії відпливу капіталу. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України: аналітична записка. 2012. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/739/>
6. Кучерява М. В., Синявський В. В. Удосконалення організаційно-методичних підходів до складання глобальної документації з трансфертного ціноутворення в Україні. Облік, аналіз, аудит, оподаткування та фінансовий моніторинг в умовах глобалізаційних змін: Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції; 08 грудня 2022 року К. : КНЕУ. 2022. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/37148/spvuis_72_1221.pdf?sequence=1

7. Petruzzi R., Tavares R. Transfer pricing and value creation. Series on International Tax Law, Michael Lang (ed). 2019. Vol. 116. URL: <https://www.gbv.de/dms/zbw/1671000579.pdf>
8. Романюк М.В. Трансфертне ціноутворення в податковій системі України. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*. 2013. С. 15–17.
9. Ault J. Hugh. Some Reflections on the OECD and the Sources of International Tax Principles. Working Paper of the Max Planck Institute for Tax Law and Public Finance 2013. № 03. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2287834.
10. Сухарева Л.О., Сухарев П.М., Глущенко Я.І. Податкове планування в системі управління підприємством: монографія. Донецьк : ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2006. С. 209.
11. Лагодієнко Н. В., Бондаренко Г. Ю., Бондаренко Г. Ю., Особливості податкового планування в управлінні підприємством: методи та інструменти. *Modern Economics*. 2019. № 17. С. 121-126. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/features-of-tax-planning-in/>
12. Hanlon M., Shane H. A Review of Tax Research. *Journal of Accounting and Economics* 50, 2010. No. 2–3. URL: <https://tinyurl.com/mrymj2p9>
13. Пресслужба Державної податкової служби України. Результат роботи ДПС у напрямку трансфертного ціноутворення. 2022. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/268313.pdf>
14. Доходи зведеного бюджету за 2021. Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/Zvit_2021_сайт.pdf
15. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
16. Пресслужба Державної податкової служби України. 2020. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentrv/novini/440847.html>
17. Chyz J., Gal-Or R., Naiker V., Sharma D. The Association between Auditor Provided Tax Planning and Tax Compliance Services and Tax Avoidance

and Tax Risk, The Journal of the American Taxation Association, Forthcoming. 2021. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3821858

References

1. Zhiglei, I.V., Legenchuk, S.F., Orlov, I.V. (2021). Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu [Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis]. URL: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/view/251914/249315>
2. Forum on Tax Administration: Information Note General Administrative Principles : Corporate governance and tax risk management [Forum on Tax Administration: Information Note General Administrative Principles : Corporate governance and tax risk management]. OECD. 2009. URL: <https://www.oecd.org/tax/administration/43239887.pdf>
3. Brekhov, S. S. (2016). Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Areas of development of transfer pricing control in Ukraine]. NAN Ukrainy. DU «In-t rehionalnykh doslidzhen im. M. I. Dolishnoho NANU» ; red. kol. : V. S. Kravtsiv (vidp. red.). Lviv, 4 (120), 4, 126-131.
4. Bruehne, A., Schanz, D. (2018). Building Up a Protective Shield: The Role of Communication for Corporate Tax Risk Management. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3254915
5. Tyshchuk, T., Ivanov, O. (2012). Derzhavne rehuliuвання transfertnoho tsinoutvorennia v Ukraini yak zasib protydiv vidplyvu kapitalu [State regulation of transfer pricing in Ukraine as a means of countering capital outflow]. National Institute of Strategic Studies under the President of Ukraine: analytical note. URL: <https://www.niss.gov.ua/articles/739>
6. Kucheryava, M.V., Sinyavskiy, V.V. (2022). Udoskonalennia orhanizatsiino- metodychnykh pidkhodiv do skladannia hlobalnoi dokumentatsii z transfertnoho tsinoutvorennia v Ukraini [Improvement of

- organizational and methodical approaches to the preparation of global documentation on transfer pricing in Ukraine]. Accounting, analysis, audit, taxation and financial monitoring in conditions of globalization changes : Collection of materials of the VIII International Scientific and Practical conferences ; December 8, 2022 K. : KNEU. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/37148/spvuis_72_1221.pdf?sequence=1
7. Petruzzi, R., Tavares, R. (2019). Transfer pricing and value creation. Series on International Tax Law, Michael Lang (ed), 116. URL: <https://www.gbv.de/dms/zbw/1671000579.pdf>
  8. Romaniuk, M.V. (2013). Transfertne tsinoutvorennia v podatkovii systemi Ukrainy [Transfer pricing in the tax system of Ukraine. Global trends and prospects for the development of the financial system of Ukraine]. Svitovi tendentsii ta perspektyvy rozvytku finansovoi systemy Ukrainy, 15–17.
  9. Ault, J. Hugh. (2013). Some Reflections on the OECD and the Sources of International Tax Principles. Working Paper of the Max Planck Institute for Tax Law and Public Finance, 03. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2287834
  10. Sukhareva, L. O. (2006). Podatkove planuvannia v systemi upravlinnia pidpriemstvom: monohrafiia [Tax planning in the enterprise management system: Monograph]. L. O. Sukhareva, P. M. Sukharev, Y. I. Hlushchenko. Donetsk : Don. DUET named after M. Tugan-Baranovskyi, 209.
  11. Lagodienko, N., Bondarenko, A., Tarasenko, V., (2019). Features of Tax Planning in Enterprise Management : Methods and Tools. Modern Economics, 17, 121-126.
  12. Hanlon, M., Shane, H. (2010). A Review of Tax Research. Journal of Accounting and Economics 50, 2–3. URL: http://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/99175/Hanlon_A%20review%20of%20tax%20research.pdf;sequence=1

13. Presssluzhba Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy. Rezultat roboty DPS u napriamku transfertnoho tsinoutvorennia [Press service of the State Tax Service of Ukraine. The result of STS work in the direction of transfer pricing]. 2022. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/268313.pdf>
14. Dokhody zvedenoho biudzhetu za 2021 [Consolidated budget revenues for 2021. Ministry of Finance of Ukraine]. 2021. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/Zvit_2021_сайт.pdf
15. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
16. Presssluzhba Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy [Press service of the State Tax Service of Ukraine]. 2020. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/440847.html>
17. Chyz, J., Gal-Or, R., Naiker, V., Sharma, D. (2021). The Association between Auditor Provided Tax Planning and Tax Compliance Services and Tax Avoidance and Tax Risk. *The Journal of the American Taxation Association*, *Forthcoming*. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3821858